

Nr 203.

Af herr **Lindhagen**, om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning om tidningspressen i landet m. m.

Mycket sysslade äger rum för att få folkrepresentationen och regeringsmakten bra.

Man måste då fråga sig, om icke den tredje statsmakten, tidningspressen, möjligen också skulle behöfva någon omvårdnad. En särskild anledning att tänka på denna sak just nu är att regeringen igångsatt en revision af tryckfrihetsförordningen.

Det finnes för närvarande knappast någon politisk makt, på hvilken så mycket som på tidningspressen beror, huru samhällsutvecklingen gestaltar sig. I stort sedt hämta samhällets medlemmar sin politiska uppfattning och sociala etik förnämligast ur den tidning, de läsa. Det politiska upplysningsarbete, som sålunda hvilat hos tidningarna, är icke mindre viktigt än undervisningen i läroanstalter. På den senare nedläggas all möjlig omsorg. Det förra lämnas vind för våg.

Beroendet af kapitalet.

Det första stora hindret för tidningspressen att på ett tillfredsställande sätt fullgöra sin uppgift ligger däri, att den s. k. tryckfriheten till stor del är en illusion. För att kunna utgifva en tidning fordras det pengar och för att kunna göra den tilldragande fordras ännu mera pengar. Med andra ord: äfven tidningarna bli i afsevärd omfattning ett monopol för kapitalet. Då detta mycket väl förstår, hvilket maktmedel det är att genom pressen verka för sina intressen, så visar sig också kapitalismen och bolagsväldet allt mera nitiska i att inköpa tidningar, som äro dem till besvär, samt grundlägga nya språkrör.

Bih. till Riksd. Prot. 1910. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 85 Häft. (Nr 203.) 1

De åsiktstidningar, som icke kunna bygga på kapitalismens bevägenhet, bli äfven i sina anspråkslösa försök att existera ofta beroende af kapitalet såsom långifvare. Det händer mer än en gång, att bank eller annan långifvare hotar att uppsäga ett lån och störta ett fattigt tidningsföretag, om tidningen förfäktat en för långifvare misshaglig mening.

Oafsedt detta är det ju ett alldeles befängdt förhållande, att enskilda personer genom arf eller köp skola kunna förvärfva tidningsföretag med en vidsträckt inarbetad kundkrets vidt om i landet och därigenom få monopol på att vägleda alla dessa människors politiska uppfostran efter måttet af ägarens begränsade förutsättningar och privata intressen.

Härtill kommer slutligen, att då de flesta tidningar äro affärsföretag, bli principerna en mera underordnad fråga i förhållande till angelägenheten att ställa aktieägarna, läsekretsen och annonsörerna till freds.

Man skall vara blind för att icke kunna förstå, hvilken fruktansvärd kräftskada ett sådant tillstånd innebär, hvilken förvildning därigenom uppammas inom det politiska lifvet och hur hopplöst det sålunda ställer sig att på något sätt komma ut ur detta slagsmålssamhälle.

Det är ej godt att veta hvad som kan göras åt detta. Någon verklig bot inträder icke heller på detta område, förr än med förmögenhetsklassernas afskaffande i sin nuvarande gestalt. Men något bör i alla fall försökas, tycker man, redan nu.

Till en början bör det äga sitt särskilda intresse att få veta, hvilka som bestämma öfver vårt folks politiska uppfostran, nämligen hvilka som äro ägare till de särskilda tidningarna. Är ett tidningsföretag stäldt på aktier kan man ur det offentligt tillgängliga aktieregistret erhålla kännedom om aktieägarna. En utredning härom liksom om tidningarnes spridning, numeräriskt och geografiskt, samt den partiriktning, de säga sig vilja företräda, skulle gifva en ganska god bild äfven af det andliga tillståndet i vårt land på skilda ställen i politiskt afseende. Man fick då också reda på särskildt den så kallade bolagspressens hemvist och utbredning.

Hvad som sedan kan göras för att motverka monopolbildning och stödja fattiga tidningsföretag, är som sagdt ingen lätt sak. Att bereda de senare under vissa villkor tillfälle till statslån är väl knappast något att tänka på under nuvarande förhållanden. Måhända vore det en förbättring, att partierna själfva öfvertogo de ledande tidningarna eller att tidningarna ägdes af deras abonnenter, hvartill ett försök gjorts

i Danmark. Den socialdemokratiska pressen hos oss är byggd på liknande principer.

En rättvis sortering af abonnenterna skulle befrämjas, om hvarje politisk tidning framträdde under sin rätta flagg. Socialdemokratiska tidningarne äro de enda, som bära öppet visir. Lockelserna af det myckna textbidraget och gratisbilagorna böra motvägas af någon ursprungsbeteckning, som kan väcka läsarens eftertanke, huruvida de intressen, åt hvilka han lämnar sitt prenumerationsbidrag och oftast sin valsedel, också äro hans egna och det allmänna bästas intressen. Lämpligast synes detta ske genom ett lagstadgande, att i hvarje tidning ägarens eventuellt den eller de största aktieägarnes namn jämte titel och hemort skola med stor stil återfinnas under tidningens namn samt att i den mest brinnande prenumerations tiden exempelvis första veckan i december skall i tidningen på framstående plats publiceras en fullständig förteckning öfver tidningens ägare, eventuellt aktieägare.

Ett privilegium för de kapitalstarka tidningarna och tillkommet endast i konkurrenssyfte är införandet af söndagsnummer. Detta är ett stort oskick, som omedelbart kan och bör förbjudas genom lag. Ett sådant förbud blir ett rättvist handtag åt kapitalfattiga samhälls-åskådningar. Det är ur söndagshvilans synpunkt särdeles påkalladt i redaktions- och sätteripersonalens intresse. Äfven allmänheten kan behöfva någon söndagshvila från tidningar och den politiska inpiskningen och någon dag i veckan få förevändning äfven till annan läsning. Vid en internationell kongress år 1897 för söndagshvila, i hvilken jag deltog, uttalades skarpt klander mot tidningar, hvilka genom att börja utgifva söndagsnummer tvingat sina konkurrenter att följa exemplet.

Med frågan om tidningarnas ekonomi sammanhänger också annonsväsendet, mot hvilket, såsom ofta framhållits, kunna riktas betydande invändningar. Det är bedröfligt i och för sig, att tidningarnas existens skall vara grundad på en så oberäknelig faktor. Då jämväl i denna punkt det inbördes slagsmålet är afgörande, går äfven här den kapitalstarkaste tidningen med gamla traditioner af med segern. Slutligen verkar hela annonsväsendet demoraliserande. Själfva texten blir allt mera en interfoliering ikring de öfver allt i tidningen pösande annons-
taflorna. Än värre är, att eftersökta annonsörer, såsom villkor för annonsering ibland göra anspråk på, att det också redaktionellt skall puffas för dem inuti texten, ja, någon gång att till och med för annonsören misshagliga meningar dämpas eller förvisas ur tidningen. Ett radikalt medel att höja pressens oberoende i denna punkt vore naturligtvis, såsom någon gång förordats, lagstadgadt förbud för annon-

sering i pressen. Därmed skulle kanske i någon mån också skyddas små fattiga affärer, som söka sin kundkrets i den närmast omgivande stadsdelen och icke hafva råd att annonsera. Emot ett sådant förslag resa sig dock åtskilliga, såsom det synes, oöfverstigliga hinder för närvarande.

Publikationsskyldighet.

En fråga, som måste tvinga sig fram på dagordningen, är att den tidningspressen tillkommande publikationsrätt också motsvaras af någon publikationsskyldighet. Det börjar alltmer gå därhän, att de olika pressorganen särskildt i politiska frågor vägra att låta sin publik få ordagrann kännedom om meningar stridande mot redaktionens egna. Klumpiga och okunniga anlopp mottagas med förtjusning för nöjet att nedgöra dem grundligt, men beaktansvärda granskningar förvrängas eller transsumeras bort, så att läsekretsen undanhålles hvad vederbörande verkligen sagt. Genmälen börja ock mer och mer afvisas, i samma mån de äro sakligt grundade eller rent af nedgörande.

Ett dylikt förfaringssätt kan icke annat än framkalla en otrolig förbistring och splittring inom samhällslifvet med undanskjutande af alla utsikter att komma till samförstånd i någon enda betydelsefullare punkt.

En anmärkningsvärd tendens är den inbördes täflan att vara den första att kunna meddela en nyhet eller framträda som tolk för ett nytt spörsmål. Det intresse en tidning visar en viktig sak, beror allt för ofta på, om tidningen uppsparat eller fått sig anvisad ämnet före, samtidigt med eller efter andra tidningar. Härigenom blir en mängd saker förbisedda och ensidigt bedömda.

I tryckfrihetsförordningen finnes för ett enstaka fall stadgadt en publikationsskyldighet, gällande äfven för tidningarna. Den som vill i ett rättegångsmål genom tryck kungöra egna inlagor, är nämligen skyldig att kungöra äfven vederpartens förklaringar m. m., »så att allt hvad som hörer till en fullständig upplysning om själfva saken dess behandlingsätt och utslagets grunder må till allmänhetens kunskap komma.» Med anledning af det inom justitiedepartementet nu företagna arbetet med omarbetning af tryckfrihetsförordningen, har från departement utsändts förfrågningar till magistrater och andra, huruvida ett år 1887 upprättadt förslag i ämnet vore i viss del att förorda. Enligt detta förslag skulle äfven nämnda publikationsskyldighet utgå. Att den, som vill inför offentligheten publicera sina egna uppfattningar i något mellanhafvande med andra, bör hafva skyldighet att gifva samma läsare tillfälle att höra

äfvén den andra parten, är en riktig och samhällsgagnande idé. Erfarenheten har som sagdt ådagalagt, att denna skyldighet borde snarare utvidgas än alldeles utplånas ur lagen.

Det gäller sålunda att komma därhän, att man i en tidning får i rimlig omfattning publicerade ordagrannat framställningar, som där kritiseras, äfvensom genmälen mot kritik eller angrepp i tidningen. Dessutom borde hvarje politisk tidning ha en särskild afdelning så att säga för sina motståndare, där dessa skola hafva rätt att säga precis hvad de vilja.

Om detta kan åstadkommas på frivillighetens väg, vore det visserligen väl. Det är dock att befara att målet ej vinnes utan ett lagbud, hvilket dock blir ganska svårt att på tillfredsställande sätt åstadkomma.

Hvad som emellertid alltid kan ske är att inskrifva i tryckfrihetsförordningen publikationsskyldighet i skälig omfattning såsom en princip, som lagen utan stadgande af några påföljder riktar en uppmaning till alla att följa. Det har för denna författnings helgd och tillämpning säkerligen varit af stor betydelse, att den här och hvar i lagtexten upplysande och manande närmare betonat och understrukit tryckfrihetens innebörd i olika afseenden. Det åberopade förslaget af år 1887 synes däremot affattats i vanlig lagstil, som söker de kortaste möjliga uttryck för innehållet och framför allt vill sorgfälligt undvika att något af lagens andemening på ett besjäladt sätt kommer till uttryck i skriftsättet. Den särställning tryckfrihetsförordningen intar och det viktiga mål, som den är afsedd att omhägna, synes dock innefatta en uppfordran till att icke i detta afseende frångå det åskådningssätt, som gjort sig gällande vid lagens tillkomst.

Sanningsplikt.

I samma mån som kapitalismen och dess intressen få hand om tidningspressen samt i följd däraf publikationsskyldigheten blir ett allt mer försummadt eller alldeles bortglömdt begrepp, försvinner småningom också mycken annan tillbörlig hänsyn. Det blir allt mindre noga med ett så vidt möjligt samvetsgrannt och fullständigt återgifvande af fakta och sanningskärleken ställes på afskrifning. Numera går det så långt, att man inom tidningsorgan särskildt tillhörande yttersta högern på redaktionerna obesväradt fabricerar hvilka historier som helst för att hos sin läsekrets misstänkliggöra andra åskådningar. Det visar sig också alltmer, hurusom genom en sådan journalistik tidningens genom-

snittspublick blir alldeles förvildad och omottaglig för alla förnuftsgrunder. Någon gång missräknar man sig dock, hvarpå jag är i tillfälle att meddela ett litet exempel.

En del af sommaren 1909 tillbragte en socialdemokratisk riksdagsman sin semester i fiskläget Viken en bit norr om Hälsingborg. Detta gaf högertidningen Hälsingborgs dagblad anledning att i sitt nummer för den 10 juli på den allvarliga afdelningen publicera en särskild artikel med rubrik bland annat: »Vägarna osäkra i Viken». Jämte åtskillig annan diktning innehöll uppsatsen en skildring, hur denne sommargästs ankomst vållat besök på platsen af en del oroselement, som spärrade vägarne och ofredade vägfärande. Detta på redaktionen hopgjorda meddelande hade naturligtvis till ändamål att ytterligare bibringa läsekretsen en intelligent uppfattning om innebörden och verkningarna af en socialistisk världsåskådning. Nu råkade det emellertid till så, att en stor del af fisklägets småfolk voro prenumeranter på tidningen. Utom att de kunde konstatera historiens lögnaktighet, så blefvo de därtill ytterligt uppbragta öfver att just i bästa sommarsäsongen, då de skulle förtjäna på att uthyra rum till sommargäster, deras tidning annonserade, att vägarna i samhället voro osäkra. Vikenboarna ingingo med en besk skrifvelse till tidningen, som denna nödgades utan kommentarier intaga eller »var hederlig nog» att intaga, såsom en korrespondent till en annan tidning uttryckte sig, ty större anspråk har man ej. Samma Hälsingborgs dagblads redaktör åtalade sedan ansvarige utgifvaren af Skånska socialdemokraten för det den senare skulle beskyllt den förre för att fara med hvarjehanda osanningar och dylikt. I detta mål förklarade rättvisan i Hälsingborg professor Wicksell såsom i saknad af medborgerlig dygd icke kunna godkännas som juryman men gaf sitt erkännande åt dagbladets redaktörs medborgerliga dygd genom att bötfälla svarandeparten för att denne dragit densamma i tvifvelsmål.

En omständighet, som i sin mån uppmuntrar till dylika tilltag inom pressen af yttersta högern, är insikten om att man från motsidan icke gärna väcker åtal, dels framför allt af principiell obenägenhet däremot och dels äfven därför att utgången är mycket oviss, då särskildt i politiska mål utom åklagarne äfven rådstufuvrätterna, åtminstone så långt mina iakttagelser sträckt sig, vanligen insätta i juryn endast medlemmar af de förmögnare samhällsklasserna med sorgfälligt undvikande af hvarje person, om hvilken det är bekant, att han har en frisinnad läggning.

Ett synnerligen aktuellt önskemål är således, att äfven i det sociala kriget man kunde inom tidningspressen komma öfverens om en viss humanitet i krigföringen och vissa elementära hedersbegrepp.

För åstadkommande af detta fordras utom större själfständighet hos tidningarna och en utbredd opinion möjligen äfven någon omfattande pressorganisation, som bestod sig med en hyggelig kåranda och kanske också en hedersdomstol.

En fråga som äger samband med denna, är spørgsmålet i hvad mån anonyma insändare med angrepp på personer och institutioner böra förvisas från tidningarna eller icke. Att alla dessa belackare, som ej våga visa öppet visir, därför att de själfva sitta i glasskåp eller hafva en sjuk sak, borde afvisas, är själfklart. Däremot gifves det en mängd förorättade och betryckta människor, för hvilkas räkning ett missförhållande behöfver blottas men hvilkas namngifvande skulle äfventyra deras lefvebröd eller bereda dem andra svårigheter. Här måste rätten till anonymitet upprätthållas.

Post- och inrikestidningar.

Ett särskildt förhållande äger rum med Post- och inrikes tidningar, hvilkas afkastning enligt Gustaf den III:s privilegium den 20 december 1791 donerats åt svenska akademien.

Det har yppats olika meningar, huruvida detta privilegium gäller fortfarande, men man har hitintills utgått ifrån detsamma såsom ett faktum. Inkomsten af tidningen grundar sig som bekant därpå, att tidningen har privilegium på den legala annonseringen.

Svenska akademien har omväxlande utarrenderat tidningen eller skött den såsom egen affär. För närvarande är det senare förhållandet och bekostas nu af inkomsten särskildt akademiens ordboksarbete.

Upprepade gånger har förslag väckts att förvandla posttidningen till ett enbart organ för allmänna kungörelser och andra legala tillkännagifvanden särskildt i syfte att få dessa mera spridda och tillgängliga för billigare pris. En sådan tidning har också ansetts kunna lämpligen vara organ för Regeringens och äfven Riksdagens meddelanden. Förslag i den ena eller andra af dessa riktningar väcktes vid riksdagarna 1871, 1877, 1879, 1888 och 1896 utan att dock leda till något resultat.

För närvarande har tidningen sin egen färg. Den uttalar sig nämligen då och då om sociala och politiska ämnen för dagen på ett sätt, som gör att tidningen måste hänföras till den yttersta högern. Detta betyder ju föga i förevarande fall, men det är i alla fall principiellt oriktigt och praktiskt sedt anstötligt, att en publikation, som har en publik företrädesrätt till den legala annonseringen, dessutom skall för egen del drifva en speciell partipolitik.

Det synes vara på tiden att denna tidning upphör samt ersättes af en verklig statstidning för den legala annonseringen och möjligen äfven för tillkännagifvanden från Regeringen och Riksdagen. Medel

bör då på annat sätt ur annonsafdelningen beredas akademien för dess ordboksarbete.

På grund af hvad sålunda anförts hemställes:

att Riksdagen ville

1:o) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa och publicera en utredning om tidningspressen i vårt land särskildt beträffande de olika tidningarnas ägare och, där tidning är grundad på aktier, aktieägarne,

2:o) uttala till Kungl. Maj:t sin uppfattning om önskvärdheten af att genom en allsidigt sammansatt kommission eller på annat sätt tages i öfvervägande, hvilka åtgärder kunna vidtagas för att i ofvan angifna afseenden höja pressens själfständighet och bereda den bättre förutsättningar att leda folkets politiska uppfostran,

3:o) hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida och under hvilka villkor Post- och inrikes tidningar kunna upphöra samt ersättas med en statstidning för den legala annonseringen och meddelanden från regering och riksdag.

Stockholm den 6 februari 1910.

Carl Lindhagen.